

Ks. dr hab. Marek Saj, prof. uczelni
Wydział Prawa Kanonicznego
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa

RECENZJA

rozprawy doktorskiej ks. mgr. lic. Radosława Pawła Wnuka *Kompetencje biskupa diecezjalnego dotyczące Wyższego Seminarium Duchownego w Polsce*, Lublin 2022 (mps, ss. 553), napisanej na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Instytucie Prawa Kanonicznego pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Mirosława Sitarza, w odpowiedzi na uchwałę Rady Instytutu Prawa Kanonicznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II z dnia 24 października 2022 roku.

W Kodeksie prawa kanonicznego z 1983 roku, w księdze drugiej zatytułowanej „Lud Boży”, w części pierwszej „Wierni”, w tytule trzecim „Święci szafarze, czyli duchowni”, w rozdziale pierwszym „Formacja duchowieństwa” prawodawca kościelny normuje zagadnienia związane między innymi z wyższymi seminariami duchownymi. Są to ważne miejsca formacyjne przyszłych prezbiterów. Na instytucję tę można spoglądać z różnych perspektyw. Jedną z nich stanowią kompetencje biskupa diecezjalnego wobec niej. To on jest „pierwszym odpowiedzialnym za przyjęcie do seminarium i za formację do kapłaństwa” – czytamy w *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* z 2016 roku ówczesnej Kongregacji ds. Duchowieństwa (nr 128).

Właśnie zagadnienie kompetencji biskupa diecezjalnego dotyczących wyższego seminarium duchownego w Polsce stało się polem badawczym Doktoranta. To bardzo dobry wybór tematu do pracy doktorskiej, gdyż z jednej strony jest niezwykle aktualny, choćby przez trudności związane z malejącą liczbą kandydatów do kapłaństwa, a z drugiej także dlatego, iż na gruncie polskiej kanonistyki nie ma takiego monograficznego opracowania, a zasadniczo rozprawa ta dotyczy przede wszystkim Kościoła w Polsce.

Temat, problem i cel pracy

Praca doktorska ks. mgr. lic. Radosława Pawła Wnuka została zatytułowana *Kompetencje biskupa diecezjalnego dotyczące Wyższego Seminarium Duchownego w Polsce*. Tak sformułowany temat wyraźnie nakreśla jej problematykę i nie budzi żadnych wątpliwości w tej kwestii. Należy jednak zapytać, co jest głównym celem tej pracy. Odpowiedź znajdujemy we wstępie, gdzie Doktorant napisał: „(...) jej cel stanowi analiza ustawodawstwa powszechnego i partykularnego Kościoła łacińskiego w przedmiocie zakresu posiadania i realizacji przez biskupa diecezjalnego kompetencji władczych we wszystkich sprawach wyższego seminarium duchownego. Wskazany cel pozwala określić główny problem badawczy, który zostanie ukazany, wyjaśniony i udowodniony. Zatem teza, jaka zostanie przyjęta w niniejszej dysertacji, jest następująca: biskup diecezjalny, na mocy posiadania pełni władzy święceń i natury otrzymanej władzy rządzenia, której źródłem jest jego urząd pasterski, został wyposażony przez ustawodawcę kościelnego w kompetencje dotyczące wszystkich spraw wyższego seminarium duchownego i z tej racji ponosi on odpowiedzialność moralną, kanoniczną, najwyższą i definitywną za realizację misji, jaką Kościół powierzył tej instytucji. Sformułowanie i przyjęcie wyżej postawionej tezy implikuje konieczność wskazania szczegółowych problemów badawczych poprzez postawienie następujących pytań, a mianowicie: którego spośród biskupów w Kościele nazywa się diecezjalnym; jaka jest natura posiadanej przez niego władzy; co należy rozumieć pod pojęciem kompetencji i jakie są jej rodzaje; czym jest wyższe seminarium duchowne w Kościele i jakie są jego rodzaje; jaka jest geneza wyższego seminarium i czy miała wpływ na ukształtowanie zakresu kompetencji biskupa; w jakie kompetencje został wyposażony biskup diecezjalny odnośnie do wyższego seminarium duchownego; których osób, organów i spraw one dotyczą; w jaki sposób powinien postępować i czym się kierować, aby rzeczywiście realizować swe kompetencje; czy ustawodawca partykularny określił inne możliwe sposoby realizacji przez biskupa diecezjalnego należnych mu kompetencji, czy tylko recypował i powielił wskazane w przepisach prawa powszechnego; czy można stwierdzić, że biskup diecezjalny odpowiedzialnie realizuje swe kompetencje?” (s. 19–20). Podjęte badania miały więc dać odpowiedź na te pytania.

Źródła i literatura

Przedstawiona do recenzji praca oparta jest na bardzo bogatym materiale badawczym, co świadczy o solidnym studium i wnikliwie przeprowadzonej kwerendzie naukowej. Bibliografia liczy w sumie 113 stron (s. 433–545). Została

podzielona na cztery zasadnicze jednostki: „Źródła prawa powszechnego” (s. 433–464), „Źródła prawa partykularnego” (s. 464–408), „Źródła netograficzne” (s. 500–505) oraz „Literatura” (s. 505–545).

„Źródła” w sumie liczą 722 pozycje, „Literatura” natomiast 593, co daje łącznie 1315 pozycji. Jest to naprawdę imponujące. Warto także dodać, że w źródłach są 103 pozycje obcojęzyczne, natomiast w literaturze takich pozycji jest 170.

Podział bibliografii jest prosty, ale bardzo logiczny i poprawny. Można tylko zasugerować, że byłoby lepiej ze „Źródeł prawa partykularnego” wyodrębnić np. prawo polskie jako osobną jednostkę. Zapis poszczególnych pozycji jest prawidłowy i przejrzysty, trudno w nim szukać jakichś błędów, niejasności. Można nawet pokusić się o stwierdzenie, że gdyby ktoś miałby problem z zapisem jakiejś pozycji w tekście przez siebie opracowywanym, tutaj, w tym wykazie bibliograficznym, znajdzie pomoc.

Metoda badawcza

W kwestii zastosowanych w rozprawie metod badawczych Autor napisał: „Niniejsza rozprawa zostanie przygotowana przede wszystkim przy użyciu metody dogmatyczno-prawnej, która ma na celu egzegezę, syntezę i systematykę zebranych źródeł prawa i literatury. Pomocniczo zostaną wykorzystane także metody: teologiczno-prawna i historyczno-prawna, które odpowiednio pomogą zrozumieć teologiczne uzasadnienie dekodowanych przepisów prawa oraz konieczność ich rozwoju w doktrynie w całej historii prawa kanonicznego, zwłaszcza ukazując genezę wyższego seminarium duchownego i kształtujące się wraz z nim kompetencje biskupa diecezjalnego” (s. 25). Wymienione metody są poprawne do opracowania zagadnienia określonego tematem pracy i posługiwanie się nimi nie budzi żadnych zastrzeżeń.

Układ pracy

Recenzowana rozprawa doktorska została podzielona na trzy rozdziały: „Wyjaśnienie podstawowych pojęć i geneza wyższego seminarium duchownego” (s. 26–110), „Kompetencje biskupa diecezjalnego dotyczące wyższego seminarium duchownego w prawie powszechnym Kościoła łacińskiego” (s. 111–246), „Realizacja kompetencji biskupa diecezjalnego dotyczących wyższego seminarium duchownego w prawie partykularnym” (s. 247–424). Wcześniej znajdują się: spis treści (s. 3–9); wykaz skrótów (s. 10–17) i wstęp (s. 18–25), natomiast po głównej części pracy

następują: zakończenie (s. 425–432), bibliografia (s. 433–545), streszczenie w języku polskim (s. 546–549) i angielskim (s. 550–553).

Treść i osiągnięcia badawcze

Rozbudowany do trzynastu stron wstęp rozprawy doktorskiej zawiera wszystkie wymagane w tego typu pracach elementy. Autor wyjaśnia ogólną problematykę formacji kandydatów do kapłaństwa, by przejść do podkreślenia w niej roli biskupa diecezjalnego, podając od razu podstawy prawne jego kompetencji w tym zakresie. Uzasadnia również, jakie są główne powody zajęcia się tym tematem. Podaje ogólnie bazę źródłową opracowania i literaturę. Wśród źródeł nie wymienia żadnych konkretnych dokumentów (nie jest to jednak potrzebne), odnotowując jedynie, jakich źródeł i dlaczego nie udało mu się zdobyć. Z kolei wspominając wykorzystaną literaturę, wymienia dwanaście pozycji stanowiących komentarze do badanego zagadnienia, jak i dwudziestu dwóch autorów, którzy się nim zajmowali w swoich publikacjach. To wskazuje, że Autor ma znajomość przeprowadzonych już w tej materii badań i nie chce, by jego dzieło było li tylko ich powtórzeniem. Dalej we wstępie znajdujemy precyzyjną charakterystykę poszczególnych rozdziałów pracy doktorskiej, jak również wskazanie, co Autor zamierza zawrzeć w zakończeniu pracy, wreszcie użyte w niej metody badawcze. Taką konstrukcję i treść wstępu należy ocenić bardzo pozytywnie.

Podział pracy na trzy rozdziały w pełni uzasadnia problematykę zawartą w jej tytule. Rozdział pierwszy to jakby fundament badań. Trudno bowiem mówić o kompetencjach biskupa diecezjalnego dotyczących wyższego seminarium duchownego bez wyjaśnienia podstawowych pojęć, takich jak biskup diecezjalny i jego władza; co należy rozumieć przez kompetencje biskupa diecezjalnego i jakie są ich rodzaje; czym jest i jakie są rodzaje wyższego seminarium duchownego. Dalsze zagadnienia tej części pracy dotyczą genezy tej ostatniej instytucji. Podzielono ją na cztery okresy związane z wydawanymi w tej materii dokumentami: seminarium w prawie przedkodeksowym; seminarium w Kodeksie prawa kanonicznego z 1917 roku i dokumentach do Soboru Watykańskiego II; seminarium w dokumentach Soboru Watykańskiego II i posoborowych; seminarium w Kodeksie prawa kanonicznego z 1983 roku i dokumentach późniejszych. Choć prezentowana praca doktorska dotyczy prawodawstwa aktualnie obowiązującego, to jednak spojrzenie na instytucję wyższego seminarium duchownego w perspektywie historycznej daje lepszy jej obraz. Nie są to zatem rozważania zbędne, dodatkowe, mało wnoszące w badane kwestie.

Drugi rozdział został poświęcony kompetencjom biskupa diecezjalnego dotyczącym wyższego seminarium duchownego w prawie powszechnym Kościoła łacińskiego. W poprzednim rozdziale Doktorant szczegółowo zbadał pojęcie kompetencji biskupa i wymienił ich rodzaje: kreacyjne, legislacyjne, decyzyjne dotyczące alumnów, liturgiczne i nadzorcze. Tutaj stały się one odrębnymi obszarami rozważań, a jednocześnie kolejnymi punktami. Po wyjaśnieniu, czym są „kompetencje kreacyjne”, Autor wymienia je i opisuje. Są to: działania w zakresie duszpasterskiej troski o powołania; akty dotyczące instytucji wyższego seminarium; urzędy obowiązkowe i nieobowiązkowe w wyższym seminarium, a także organy kolegialne ustanawiane dla wyższego seminarium. Następne kompetencje zwane są „legislacyjnymi”. Po wyjaśnieniu tego pojęcia Doktorant przybliżył pięć kwestii: diecezjalny program duszpasterstwa powołaniowego, statut wyższego seminarium, projekt formacji integralnej wyższego seminarium, regulamin wyższego seminarium oraz uregulowanie spraw ekonomicznych wyższego seminarium. „Decyzyjne dotyczące alumnów” to trzecia grupa kompetencji biskupa diecezjalnego w badanym temacie. Należą do nich: przyjęcie kandydatów do wyższego seminarium, powierzenie formacji alumnów legalnie przebywających poza własnym wyższym seminarium, skrócenie lub przedłużenie czasu formacji w wyższym seminarium, dopuszczenie kandydatów do święceń diakonatu i prezbiteratu, dopuszczenie do przyjęcia posług lektoratu i akolitu, wyznaczenie wspólnoty do pełnienia posługi duszpasterskiej i określenie czasu jej trwania, dyspensowanie od braku wieku kanonicznego oraz od niezarezerwowanych dla Stolicy Apostolskiej nieprawidłowości i przeszkód zwykłych do przyjęcia święceń, dopuszczenie do święceń diakonatu i prezbiteratu, określenie miejsca i sposobu odprawienia rekolekcji przed święczeniami, wystawienie i przestanie dymisoriów do święceń oraz wydalenie z wyższego seminarium. Czwarta grupa kompetencji to „kompetencje liturgiczne”. Po wyjaśnieniu tego pojęcia wyliczone zostały trzy: przyjęcie do kandydatów do święceń diakonatu i prezbiteratu, ustanowienie lektorów i akolitów, a także udzielenie święceń diakonatu i prezbiteratu. Więcej jest „kompetencji nadzorczych”: sprawowanie wyższego zarządu i administracji seminarium, wizytowanie wyższego seminarium, czuwanie nad formacją seminarzystów, przygotowanie duchownych dla innych Kościołów partykularnych, pouczenie kandydatów o święceniach i obowiązkach z nimi związanych, sporządzenie dokumentacji z przyjęcia seminarzystów do kandydatów do diakonatu i prezbiteratu oraz z udzielenia im posług i święceń.

Rozdział trzeci prezentuje realizację kompetencji biskupa diecezjalnego dotyczących wyższego seminarium duchownego w prawie partykularnym. To

logiczna konsekwencja badań przeprowadzonych w rozdziale drugim. Każdy Kościół partykularny ma swoją specyfikę, stąd wiele kwestii uregulowanych w prawie powszechnym musi zostać zaadaptowanych do warunków miejscowych. Doktorant przebadał tutaj zaprezentowane wcześniej kompetencje kreatywne, legislacyjne, decyzyjne dotyczące alumnów, liturgiczne i nadzorcze zrealizowane w Kościele w Polsce, gdyż o seminariach w tym kraju mówi tytuł rozprawy. Schemat tego rozdziału powielił układ wcześniejszego, co jest jak najbardziej uzasadnione i prawidłowe. Jak zatem poszczególne kompetencje są zrealizowane przez biskupa diecezjalnego? W kompetencjach kreatywnych mamy wyliczone sześć obszarów, w legislacyjnych pięć, w dotyczących alumnów jedenaście, w liturgicznych trzy, w nadzorczych sześć. Podane liczby dotyczą oczywiście tytułów poszczególnych realizacji kompetencji, jednak każdy z nich podzielony został jeszcze na konkretne decyzje w danej kategorii. Nie ma potrzeby, zdaniem recenzenta, wymieniania ich tutaj wszystkich z nazwy – wystarczy zaglądnąć do spisu treści czy też tekstu rozprawy. Doktorant wylicza je także w zakończeniu pracy. Sama ich liczba potwierdza wielość kompetencji biskupa diecezjalnego dotyczących wyższego seminarium duchownego, a co za tym idzie, jego wyraźny wpływ na różne sfery formacji alumnów w wyższym seminarium duchownym.

Nie jest celem recenzji streszczanie treści pracy, trzeba natomiast odnieść się do sposobu i jakości przeprowadzonych badań. Przede wszystkim Autor nie odbiega od badanego w danym miejscu rozprawy zagadnienia. Mogłoby się wydawać, że tak obszerne studium będzie miało dużo tzw. wątków pobocznych – tutaj tego nie ma. Nadto rozważania są bardzo hermetyczne, prowadzona myśl wiąże się z wcześniejszą i po niej następującą, co nie zawsze jest aż tak dokładnie przestrzegane w tego typu pracach. Wszystkie twierdzenia są poparte odpowiednimi źródłami i obfitą literaturą przedmiotu. Recenzowane studium nie jest opracowaniem tylko opisowym; to rzetelne badania mające także krytyczną stronę. Doktorant bowiem pozwolił sobie na zwrócenie uwagi na pewne mankamenty w prawodawstwie partykularnym. Zebrał je w punkcie piętnastym zakończenia pracy (s. 431). Czytając je, trudno się z jego stanowiskiem nie zgodzić. To krytyczne podejście do badanego materiału świadczy o dobrej orientacji w temacie i odwadze naukowej Doktoranta.

W tym miejscu należy zaznaczyć, iż każdy rozdział posiada krótkie wprowadzenie: w rozdziale pierwszym liczy ono trzy wersy, w drugim pięć, w trzecim zaś trzy strony. Nie chodzi o to, by wszystkie były równe, ale jednak można było dwa pierwsze bardziej rozbudować.

Z kolei na końcu każdego z rozdziałów Autor zamieścił podsumowania, wydzielone osobnym śródtytułem uwzględnionym również w spisie treści. Po rozdziale pierwszym zajmuje trzy i pół strony, po drugim cztery, natomiast po trzecim pięć stron. To niezwykle cenne wnioski przebadanych w danej części pracy zagadnień. Potwierdzają umiejętność dokonania syntezy, a zarazem dojrzałość naukową Doktoranta. Autor przyjął w nich przejrzystą koncepcję ich prezentacji: w postaci punktów, co daje czytelnikowi jasny, zwarty obraz badanych w danym rozdziale kwestii. W podsumowaniu po rozdziale pierwszym mamy dwadzieścia sześć takich wniosków, po drugim dziesięć, a po trzecim osiem. Niektóre z punktów dzielą się na jeszcze mniejsze jednostki zaznaczone myślnikami. Te podsumowania są bardzo przemyślane.

Warte zauważenia jest także liczące siedem i pół strony zakończenie całej pracy. Trzeba je oceniać w kontekście zamieszczonych na końcu rozdziałów podsumowań. Lektura tej części rozprawy potwierdza, że jej Autor jest świadomy tego, co zawarł w owych podsumowaniach i w zakończeniu. Można było bowiem treść podsumowań przenieść do zakończenia, a każdy rozdział zamknąć tylko ogólnie. Jednak zakończenie zawiera w dużej mierze zupełnie inną treść niż ta, którą znajdujemy w podsumowaniach, i to należy ocenić pozytywnie. Oczywiście pewnych niewielkich powtórzeń nie dało się uniknąć. Co więcej, skoro mamy tak szczegółowe podsumowania, zakończenie mogło być ogólne. Tak jednak nie jest – już w pierwszym zdaniu Doktorant napisał: „Analiza problemów postawionych we wstępie i rozpatrzonych w poszczególnych rozdziałach pozwala sformułować następujące wnioski *de lege lata* i *de lege ferenda*”. Nade wszystko warte podkreślenia są te drugie, czyli postulaty *de lege ferenda*, gdyż to one w znaczącym stopniu pozwalają pozytywnie ocenić świadomość naukową Doktoranta. Wyartykułował je w punkcie szesnastym zakończenia (s. 431). Postulaty te, odpowiednio uargumentowane w treści pracy, także należy ocenić bardzo pozytywnie. Nie są one ogólnikowe, gdyż Autor odważył się nawet wskazać konkretne seminaria, które winny je zastosować.

Należy tutaj wyraźnie podkreślić, że zarysowany we wstępie cel pracy doktorskiej, ujęty przede wszystkim w postaci pytań, został zrealizowany.

Strona formalna pracy

Recenzowana dysertacja to dzieło ściśle naukowe, nie popularnonaukowe, została też napisana takim właśnie językiem – naukowym. Autor swobodnie posługuje się wszystkimi, w tym łacińskimi określeniami, których nie można

zastąpić potocznymi wyrażeniami. Słowa uznania należy także wyrazić o stronie edytorskiej tekstu.

Należy wspomnieć o przypisach. Zrobione są one poprawnie, nienagannie i konsekwentnie. Często zajmują jedną trzecią, a nawet połowę danej strony, gdyż dany wątek w tekście nie jest poparty tylko jedną, dwiema pozycjami, lecz wieloma. To potwierdza bardzo dobrze i szeroko przeprowadzoną kwerendę naukową. Wysiłek naukowy Doktoranta był zatem duży. Przez to praca ta staje się materiałem źródłowym dla innych opracowań tego zagadnienia.

Wnioski końcowe

Podsumowując, chciałbym podkreślić, iż Autor – ks. mgr lic. Radosław Paweł Wnuk – zrealizował wskazane na początku rozprawy cele badawcze. To bardzo dobre studium kompetencji biskupa diecezjalnego dotyczących wyższego seminarium duchownego w Polsce. Od strony merytorycznej, ale i każdej innej, nie można mu niczego zarzucić. To bardzo pożyteczne i potrzebne opracowanie, zwłaszcza w czasie, kiedy decyzją Stolicy Apostolskiej mniejsze seminaria muszą się łączyć, by razem, w jednym instytucie, nauczać filozofii i teologii. Przeprowadzone w nim badania mogą stanowić dobrą pomoc w rozstrzyganiu wielu kwestii z tym związanych.

We wniosku końcowym recenzji oświadczam więc, że rozprawa ks. mgr. lic. Radosława Pawła Wnuka spełnia wymogi stawiane przez ustawę rozprawom doktorskim i świadczy o dojrzałości naukowej Autora. Przedłożona praca doktorska jest dziełem nowatorskim, dotąd tak kompleksowo niezrealizowanym na gruncie polskiego prawa kanonicznego (polskiego, gdyż w dużej mierze dotyczy właśnie Kościoła w Polsce). Tym samym wnioskuje o dopuszczenie Kandydata do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

ks. dr hab. Marek Saj, prof. ucz. /UKSW/

Warszawa, 2 grudnia 2022 roku